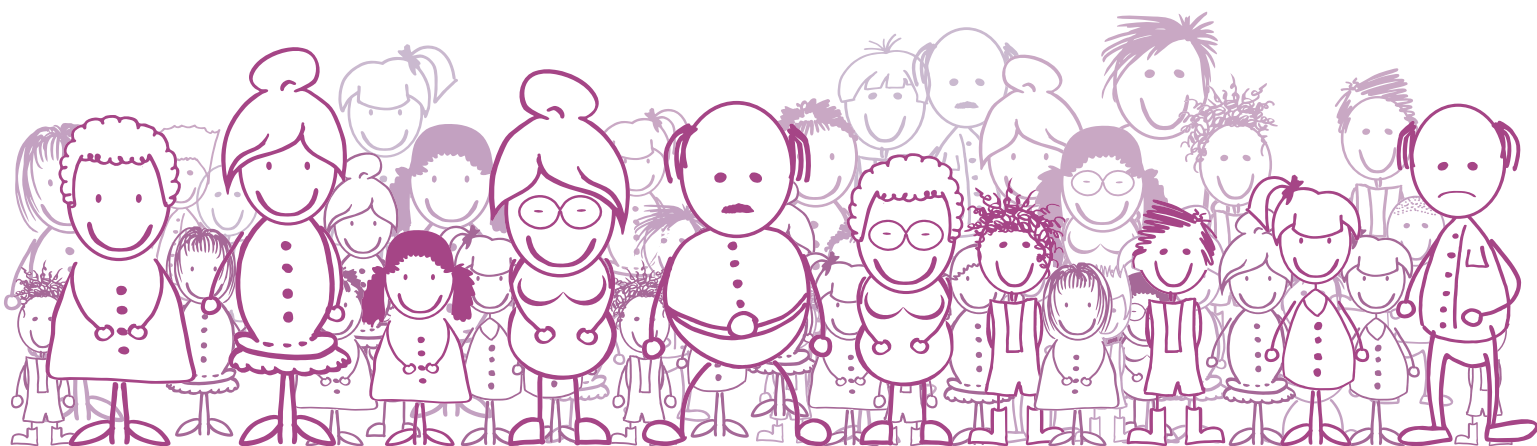

Postavení sólo rodičů v ČR

Koncepce a realizace sociální a rodinné politiky v ČR
se zaměřením na péči o seniory i o děti

Radka Dudová

První vydání této publikace vzniklo v rámci projektu Zlepšování antidiskriminační a sociální legislativy ve prospěch znevýhodněných žen, který podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (ž)e nám šanci, který je financován z Norských fondů.

Klíčová slova:

samoživitelka, samoživitel, sólo rodič, rodinná politika, feminizace chudoby

Vydala: Alternativa 50+, Praha, 2016.

Autorka: Mgr. Radka Dudová, Ph.D.

Editorka: Gabriela Ferbarová

Návrh obálky, grafická úprava a sazba: Roman Piják

Jazyková korektura: Zdena Sluková

Adresa společnosti:

U Průhonu 1567/7a, Praha 7, 170 00

www.alternativaplus.cz, info@alternativaplus.cz

©Alternativa 50+, 2016

ISBN: 978-80-88155-00-3

Postavení sólo rodičů v ČR

**Koncepce a realizace sociální a rodinné politiky v ČR
se zaměřením na péči o seniory i o děti**

Radka Dudová

 ALTERNATIVA
50+

Praha 2016

1 Postavení samoživitelek a samoživitelů

1.1 Problematické oblasti

- Špatná ekonomická situace rodin s jedním rodičem; feminizace chudoby, chudoba dětí
- Znevýhodnění jednorodičovských rodin v sociálním systému
- Špatná vymahatelnost výživného na dítě
- Znevýhodnění sólo rodičů na trhu práce

1.2 Pojmenování největších problémů

- Ekonomické znevýhodnění rodin s jedním rodičem a jejich ohrožení chudobou a sociálním vyloučením

1.3 Návrhy řešení

- Dostupné bydlení
- Zpřehlednění řízení o přiznání výživného, sjednocení postupu soudů v určování výživného
- Zálohové výživné
- Přímá a nepřímá finanční podpora sólo rodičů
- Dostupnost kvalitních zařízení péče o děti

1.4 Oblasti, ve kterých je nutná změna

- Sociální bydlení
- Stanovování výživného – vytvoření závazných tabulek určujících minimální výši výživného
- Přijetí zákona o zálohovaném výživném
- Zrušení podmínek pro volbu délky rodičovského příspěvku
- Zvýšení daňového bonusu – odpočtu na dítě
- Změna rozhodného období pro určení nároku na příspěvek na dítě
- Zákonný nárok na předškolní vzdělávání a péči

1.5 Popis problémů

Počet i podíl jednorodičovských rodin v České republice se dlouhodobě zvyšuje; v současné době žije 488 tisíc závislých dětí jen s jedním rodičem. To představuje celkem 16,3 % dětí žijících jen s jedním rodičem a 13,4 % dětí mladších 15 let. **Rodiny s jedním rodičem tvoří 18,2 % ze všech rodin se závislými dětmi, přičemž v roce 1995 jich bylo „jen“ 11,3 % (ČSÚ, 2013a).**

Životní úroveň rodin sólo rodičů je dlouhodobě nižší než u rodin se dvěma rodiči. **31,7 % rodin s jedním rodičem a závislými dětmi je ohroženo chudobou**, oproti 5,9 % rodin se dvěma dospělými a jedním dítětem a 7,8 % rodin se dvěma dětmi (ČSÚ, 2015a). Jednorodičovské rodiny se dvěma a více dětmi jsou ohroženy chudobou v 43,8 %. Rodiny s jedním rodičem také zažívají ve větší míře materiální deprivaci¹: ve 21,7 % oproti 5,6 % rodin se dvěma rodiči. Zatímco 54,6 % rodin sólo rodičů vychází se svými příjmy s obtížemi, u rodin se dvěma rodiči se jedná o 28,9 %. **V čele rodiny s jedním rodičem a se závislými dětmi přitom podle dat z let 2012 (ČSÚ, 2013b) stojí v 90 % případů žena.**

Z dostupných statistických údajů je zřejmé, že dlouhodobě dochází ke snižování životní úrovně jednorodičovských rodin oproti životní úrovni rodin dvourodičovských. **Osamělé matky v ČR se totiž tradičně spoléhaly zpravidla na svůj pracovní příjem**; sociální dávky a případně výživné od druhého rodiče hrály v jejich celkových příjmech jen vedlejší roli. Podle dat z let 2013 (ČSÚ, 2015b) v celkových příjmech sólo rodičů dominovaly ze dvou třetin (z 63,8 %) příjmy mzdové. Sociální příjmy tvořily 15,4 % a ostatní peněžní příjmy (včetně výživného) pak jen 14,6 % příjmů. **Výživné je totiž vzhledem k nákladům na dítě relativně nízké**, ve velké části není placeno a oprávněný rodič má jen omezené možnosti jeho vymáhání.

V současné době se ale stále více sólo matek nachází v pozici nezaměstnaných a marginalizovaných na pracovním trhu. Ty, které pracují, musí volit takovou práci, kterou budou schopné dobře kombinovat s péčí o děti – i za cenu nižších výdělků a snížení své vlastní konkurenceschopnosti na trhu práce. Prohlubování nerovností mezi různými sociálními skupinami, ke kterému dochází v ČR od 90. let, se tak děje zčásti na úkor osamělých rodičů a jejich dětí. Výrazně zhoršená ekonomická situace je tak jedním z hlavních rizik doprovázejících rozchod či rozvod na straně žen s dětmi. Podle analýz CERGE **rozvod představuje ekonomickou ztrátu pro ženy jak z hlediska současných příjmů, tak z hlediska příjmů budoucích.** Rozvedené ženy ztratí kvůli nemožnosti sdílet příjem s partnerem ve srovnání s těmi, které žijí v páru, v průměru 21,5 % čistého příjmu. Největší rozdíl je ve věkové skupině od 20 do 29 let, činí 37 %. Třicátnice si pohorší v průměru o 35 % částky. Důvodem je péče o děti, matky mají příjem obvykle v tu dobu jen z rodičovské či z práce na kratší úvazek. Čtyřicátnice po rozvodu ztrácejí proti sezdaným v průměru 21 % čistých příjmů, padesátnice 16 % a šedesátnice 14 % (Hospodářské noviny, 2015). Ve starobním důchodu přijdou rozvedené ženy v průměru o měsíční příjem odpovídající 7,1 % jejich měsíčního starobního důchodu, jelikož rozvedení manželé nebudou sdílet své starobní důchody, navíc nemají nárok na vdovský důchod. Muži, pokud se rozvedou, naopak v průměru získají měsíční příjem v důchodu ve výši 2,9 % jejich měsíčního starobního důchodu (ŠATAVA, 2013).

Podle Sčítání obyvatel 2011 v rodinách sólo rodičů žije v průměru méně dětí než v jiných rodinách; nejčastější je rodina v čele s rozvedenou matkou ve věku 35–44 let a s jedním dítětem. V posledních letech ale přibývá svobodných matek ve věku do 24 let (KUCHAŘOVÁ, Věra a Anna ŠTASTNÁ, 2014). Sólo matky mají v porovnání s matkami v rodinách se dvěma dospělými nižší stupeň vzdělání a jsou častěji nezaměstnané. Podíl jednorodičovských rodin je vysoký zejména na severozápadě Čech a na severní Moravě (ČSÚ, 2013a). To má vliv na jejich možné uplatnění na pracovním trhu a následně na ekonomickou situaci. Ve více než 40 tisících rodin s jedním rodičem a se závislými dětmi je osoba v čele nezaměstnaná (11,7 % jednorodičovských rodin se závislými dětmi) (ČSÚ, 2015c). Rodiny sólo rodičů častěji než jiné žijí společně s další rodinou v jednom bytě, nejčastěji s rodiči (26,7 % oproti 13,7 % rodin se dvěma rodiči). Soužití s rodiči představuje cestu, jak snížit náklady na vedení domácnosti a nepadnout pod hranici chudoby a ulehčit sólo rodiči břemeno péče o dítě.

Výsledkem je tzv. feminizace chudoby: stále větší podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby tvoří ženy a děti. Změny v daňovém systému, ke kterým došlo v letech 2008 až 2012, sice vedly ke zlepšení ekonomické situace vyšších příjmových skupin a částečně i ke zlepšení situace středních příjmových

¹/ Ta je definována tak, že si domácnost nemůže dovolit čtyři a více položek z následujících devíti: auto, pračku, telefon, barevnou TV, dostatečně vytápět byt, týdenní dovolenou, jíst maso alespoň každý druhý den, zaplatit neočekávaný výdaj a placení pravidelných plateb bez velkých problémů.

skupin (promítlo se snížení daňové sazby a zvýšení daňových slev na dítě a na vyživovanou manželku/manžela). Na druhé straně došlo k omezení nároku a ke snížení řady sociálních dávek (přídavky na děti, sociální příplatek, porodné) či k jeho časovému omezení (příspěvek a doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí). To znamená, že **postupně došlo ke zvýšení důrazu na takové formy podpory rodin, které jsou odvozené od aktivity alespoň jednoho člena na trhu práce (daňové slevy) a k oslabení těch, které jsou na zaměstnání nezávislé.** Míra sociální ochrany rodin (zejména těch, které se nacházejí blízko hranice chudoby) tak postupně klesá. V důsledku se zhoršila situace ve specifických domácnostech (domácnosti nezaměstnaných, zdravotně postižených, neúplné rodiny nebo rodiny v nevhodných bytových podmínkách) (HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA & ŠIMÍKOVÁ, 2013).

Sólo matky jsou tedy více než před těmito změnami motivované pracovat (pracovní příjem je nutný pro udržení životní úrovně domácnosti, navíc i sociální/fiskální podpora je vázaná na pracovní příjem), **ale zároveň jsou více ohrožené na pracovním trhu** (jsou méně disponibilní a flexibilní pro potenciálního zaměstnavatele z důvodu péče o děti; často mají nižší vzdělání a sociální kapitál). To z nich teoreticky **činí osoby častěji odkázané na sekundární pracovní trh a na nejisté/prekérní formy práce².** **Sólo matky jsou častěji zaměstnané, ale také častěji nezaměstnané** než matky v rodinách se dvěma dospělými. Méně často jsou neaktivní a také méně často pracují na zkrácený úvazek (ČSÚ, Výběrové šetření pracovních sil roku 2012).

Data Gender and Generation Survey z roku 2005 ukázala, že nezaměstnanost sólo matek není vždy spojena s nízkou úrovní dosaženého vzdělání (ač vzdělanostní struktura samoživitelek v ČR je horší než matek žijících s partnerem). Roli hraje i sám fakt osamělého rodičovství a jeho důsledky. Šance, že bude žena (s alespoň jedním dítětem do 14 let) nezaměstnaná, je u samoživitelek v ČR 1,8x vyšší než u žen žijících ve společné domácnosti s partnerem (při kontrole vlivu nejvyššího dosaženého vzdělání ženy a jejího věku, počtu dětí do 14 let v domácnosti a věku nejmladšího dítěte) (ŠTASTNÁ, 2009).

Osamělé matky (či rodiče) v současnosti nejsou v sociálním systému takřka nijak zvýhodněné. Sociální politika jim pomáhá stejně jako ostatním ohroženým jednotlivcům a rodinám, jen pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima (či pod ním). V nedávné době byla zrušena většina výhod, které se na sólo matky vztahovaly: v roce 2007 delší nárok na peněžitou podporu v mateřství (37 týdnů), který nyní trvá 28 týdnů stejně jako pro matky žijící s partnerem. V roce 2010 byl zrušen sociální příplatek (respektive byl omezen jen pro rodiče dětí se zdravotním postižením, aby byl v roce 2012 zrušen úplně). Ten byl příjmově testovaný a pro sólo rodiče o 5 % vyšší než pro ostatní. Se zrušením sociálního příplatku došlo i ke zrušení dalších výhod, které se na něj vázaly – např. odpuštění platby školného v jeslích a ve školkách pro ty, kdo si tento příplatek mohly nárokovat. V současné době přetrvává **jediná výhoda, a sice delší nárok na podporu při ošetřování nemocného dítěte** (o 7 dní). Sólo matky také nemohou být bez svého souhlasu vyslány zaměstnavatelem na služební cestu, pokud mají dítě mladší 15 let – je ale otázkou, nakolik je toto opatření fakticky využíváno.

Domácnost sólo matky tak má v současnosti (v roce 2015) nárok na rodičovský příspěvek ve výši až 11 500 Kč měsíčně do dvou let věku dítěte³, na jednorázové porodné ve výši 13 000 Kč za podmínky, že příjmy domácnosti nepřesahují 2,7 násobek životního minima (u matky s jedním dítětem je to 13 176 Kč) a na měsíční přídavky na děti ve výši 500-700 Kč (pokud příjem domácnosti nepřesáhne 2,4 násobku životního minima, tj. 11 712 Kč u matky s jedním malým dítětem). Za určitých podmínek má dále nárok na příspěvek na bydlení. Ten může činit i několik tisíc korun; nutná je ale nájemní smlouva či doklady o nákladech za bydlení. Pokud příjmy rodiny nestačí na uspokojení základních životních potřeb jejích členů „na úrovni ještě přijatelné pro společnost“, získává nárok na podporu v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, případně doplatek na bydlení, který je v současnosti na vůli obce). Nárok na dávky v hmotné nouzi je podmíněn tím, že daná osoba se aktivně snaží své příjmy zvýšit, např. vymáháním výživného od otce dětí nebo přijetím krátkodobé práce. **Paralelně se zrušením či omezením většiny sociálních dávek došlo ke zrušení jiného zvýhodnění, a sice přednostního nároku na místo ve školce,**

2/ Jedná se o práci na dobu určitou, práci na dohody o provedení práce či pracovní činnosti, negativně motivovanou samostatnou výdělečnou činnost, ale i práci „načerno“.

3/ Zde se také skrývá určité znevýhodnění, jelikož sólo matky mají oproti matkám s partnerem omezenou možnost volit délku pobírání rodičovského příspěvku. Pokud dosahovaly před mateřstvím příjmů nižších než 16 500 Kč hrubého, nedosáhnou na nejkratší dvouletou variantu příspěvku. Pokud nejsou nemocensky pojištěné (tj. nezaměstnané, studentky či OSVČ bez nemocenského pojištění), musí čerpat nejdelší a nejnižší čtyřletou variantu příspěvku. Volbu přitom může provést i otec dítěte, pokud splňuje dané podmínky; když ale chybí, musí podmínky splnit matka sama.

který mnoho mateřských škol respektovalo. V situaci vysokého nedostatku míst v mateřských školách a s rozhodnutím veřejného ochránce práv z roku 2012, podle kterého má při přijímání do školek rozhodovat především věk a nikoliv zaměstnanost či rodinný stav matky, školky změnilly svou praxi a sólo matky nijak nezvýhodňují. To pro ně znamená zásadní problém v situaci, kdy chtějí po rodičovské dovolené nastoupit zpět do práce. Pokud nezískají místo v mateřské škole, nemohou se po třech letech rodičovské dovolené vrátit ke svému původnímu zaměstnavateli, ztrácejí nárok na pracovní místo a jejich domácnosti se ocitají bez jakéhokoliv pracovního příjmu.

Klíčovou roli ve státní podpoře rodin hrají v současnosti daňová zvýhodnění: zejména daňový odečet na dítě, který činí 13 404 Kč ročně na první dítě a od roku 2015 ve zvýšené výměře 15 804 Kč na druhé dítě a 17 004 Kč na třetí a další dítě. **Rodiny sólo rodičů jsou znevýhodněné tím, že je zde jen jediný potenciálně pracující** (pokud matka nepracuje v dvourodičovské rodině, uplatní si její otec; pokud matka nepracuje v jednorodičovské rodině, neuplatní si její nikdo). Podobně představuje **praktické znevýhodnění i možnost slevy na vyživovanou manželku:** pokud otec pracuje a doma se stará manželka o děti, uplatní si rodina ještě navíc odpočet 24 840 Kč. Pokud nepracuje kvůli péči o děti sólo matka, žádný odpočet si neuplatní. **Znevýhodnění pro sólo rodiče představuje i zrušení možnosti uplatnit si slevy na dani u OSVČ uplatňující paušální odečet nákladů.** Vzhledem k tomu, že danění paušálem je výrazně výhodnější, sólo matky pracující na živnostenský list o slevy na dani raději přicházejí. To je ale znevýhodňuje oproti rodinám, kde druhý z partnerů je zaměstnaný a může si slevy uplatnit (jsou ve stejné situaci jako rodiny, kde jsou oba rodiče OSVČ). Většina daňových slev je tak pro sólo matky hůře uplatnitelná než pro rodiny se dvěma rodiči.

Výživné na děti od druhého rodiče je v ČR v průměru velmi nízké, navíc jen obtížně vymahatelné. Většina přímých i nepřímých nákladů spojených s péčí o děti tak leží na rodičích, kteří mají děti svěřené do výchovy, zpravidla na matkách. Placená práce pro ně představuje hlavní strategii, jak se s těmito náklady vyrovnat a rodinu ekonomicky zabezpečit; prekérní (krátkodobá, nejistá, brigádní) práce pak pro ně představuje mnohdy jedinou možnost, ale také výrazné riziko (Hašková, Dudová, & Křížková, 2015).

Zatím stále **neexistuje žádná jasná definice toho, kolik by mělo být výživné na dítě.** Jeho výše je buďto záležitostí dohody mezi otcem a matkou; pokud se nedohodnou o výši výživného na děti rozhoduje soud. Ten posuzuje sociální podmínky obou rodičů a stanovuje individuální výši výživného. V roce 2010 zavedlo Ministerstvo spravedlnosti orientační tabulky, podle kterých má výživné na jedno dítě činit min. 11 % (u dětí do 5 let) až max. 25 % (u dětí starších 18 let), soudkyně a soudcové k nim ale nemusí přihlížet. Společnost Aperio, která přímo pracuje se sólo rodiči, uvádí, že nejčastěji se setkává s přiznanou výší výživného v rozmezí 2 000 – 3 500 Kč měsíčně, což odpovídá často citovanému údaji o průměrném výživném 2 931 Kč v roce 2013. Zároveň ale upozorňuje, že stanovení výše výživného je nepředvídatelné. **V soudní praxi nepanuje jednotná ohledně toho, jak má vypadat požadovaný soubor informací o majetkových poměrech povinného při určování výživného,** a to i přesto, že se jedná o nesporné řízení. Různě se posuzují např. hodnoty, které povinný získává vedle své mzdy/platu od zaměstnavatele (jako např. benefity či cestovní náhrady), nebo majetek povinného. Nestejný postup je i u určení výživného u OSVČ. Na druhou stranu Aperio konstatuje, že po zavedení nezávazných tabulek v roce 2010 došlo ke zvýšení určovaného výživného a k většímu sjednocení určovaného výživného (rozpětí se zmenšilo) (APERIO, 2014).

Podle odhadů Exekutorské komory z roku 2014 **vyměřené výživné neplatí až 140 tisíc lidí a navíc asi třetina těch, kteří jej platí, platí nepravdělně. Výživné je možné vymáhat prostřednictvím exekuce.** K tomu je nutné se obrátit na okresní soud v místě trvalého bydliště a podat návrh na výkon rozhodnutí o peněžním plnění. Návrh musí obsahovat označení soudu, oprávněného (dítě), povinného (rodič, jemuž bylo stanoveno platit výživné), vylíčení rozhodujících skutečností, to, čeho se chce oprávněný domoci a dále, jakým způsobem má být výkon rozhodnutí proveden. Pokud oprávněnému nejsou požadované údaje známy, může požádat soud o poskytnutí pomoci při jejich zjištění, a to předtím, než podá návrh na nařízení výkonu rozhodnutí. Je ale faktem, že **prokazování příjmů je v ČR velmi obtížné,** a to nejen u osob samostatně výdělečně činných, ale rovněž u jiných než státních zaměstnanců, vzhledem k mlčenlivosti o výši příjmů a absenci trestního postihu v případě uvádění nepřesných údajů o vlastních příjmech. Zvláště problematická je situace, kdy povinný rodič nemá žádný majetek a dluží za delší období. V některých případech je majetek převeden na jiné členy rodiny či osoby, nebo povinný

se sám nachází v hmotné nouzi, kdy skutečně žádný majetek nemá (například i proto, aby nemusel platit vyšší výživné, často mění zaměstnání a bývá delší dobu v evidenci na úřadě práce). **Pokud je schválena, exekuce pak nejčastěji probíhá srážkami ze mzdy.**

Výživné na dítě lze po neplatícím partnerovi vymáhat nejen cestou soudního výkonu rozhodnutí, ale i prostřednictvím soudního exekutora. V tomto případě nemusí věřitel sám označovat majetek dlužníka, který by bylo možné postihnout (jako je tomu při soudním výkonu rozhodnutí), exekutor ho zjistí sám. Nevýhodou jsou ale vysoké odměny exekutorům. Náklady exekuce (odměna exekutora, náhrada hotových výdajů, náhrada za ztrátu času při provádění exekuce a další) a náklady oprávněného sice hradí povinný (tedy dlužník); v případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného ale hradí výdaje exekutorovi oprávněný.

Pokud druhý rodič dítěte nezaplatil alimenty 4 měsíce po sobě, je možné na něj podat i trestní oznámení pro zanedbání povinné výživy. V tomto případě dotyčnému hrozí nepodmíněný trest (vězení). **Tento způsob vymáhání peněz je ale poměrně zdlouhavý a nejistý.** Pokud dlužník projeví tzv. účinnou lítost a uhradí jen část dlužné částky, policie trestní stíhání zastaví. **V praxi tedy stačí, aby dlužník čtyřikrát do roka uhradil alespoň 500 Kč a na neplatiče nelze podat trestní oznámení.** Trest nepodmíněného odnětí svobody sice působí na řadu dlužníků odstrašujícím způsobem, pokud je ale udělen, nijak ekonomickou situaci dětí neřeší, jelikož neplatič ve vězení nemusí pracovat a dále tedy výživné neplatí. Od roku 2013 je také možné **za neplacení výživného na nezletilé dítě odebrat dlužníkovi řídičské oprávnění;** výjimku mají ti, kdo potřebují automobil pro výkon svého povolání.

Kvalitativní výzkumy sólo matek a mateřství a otcovství po rozvodu (Dudová, 2008, 2009) ukázaly, že otcové se v rodině zpravidla ekonomicky přestávají angažovat: přestávají své děti a bývalou partnerku vnímat jako svou rodinu, nýbrž vnímají je jako rodinu své bývalé partnerky. **Ženy samy popisují výživné jako „dobrovolnou“ instituci, závislou primárně na vůli otce dětí,** zda na ně budou přispívat a v jaké výši. **Vyměřené výživné většinou nepokrývá ani polovinu přímých ekonomických nákladů na výchovu dítěte, natož čas strávený péčí.** Ženy navíc mnohdy volí spíše „klidné“ porozvodové vztahy či vztah otce s dětmi než vymáhání přiměřeného výživného. Přístup otců k placení výživného je poměrně různorodý. Na jedné straně stojí ti, kteří nadále financují většinu nákladů své bývalé domácnosti. Na druhé straně stojí ti, kdo nemohou nebo nechtějí platit nic. Na matce pak spočívá zátěž vymáhání výživného. **Řada sólo matek se ale nachází v situaci, kdy nemají dostatečný ekonomický ani sociální kapitál, navíc jim chybí čas, jelikož pečují o malé dítě či děti, a snaží se vyřešit svou pracovní situaci.** Efektivní vymáhání výživného je tak pro ně velmi složité. Vymáhání výživného není spojeno jen s nutností zaplatit právníka a podstoupit formální proces; pro matky to může znamenat psychický stres i osobní ohrožení, pokud muž neakceptuje svou vyživovací povinnost a reaguje agresivně. Toto riziko je velmi vysoké v případech, kdy žena odešla od muže z důvodu jím projevovaného násilí.

Ve složité situaci se nacházejí i ženy, jejichž bývalý partner nemá žádné (přiznané) příjmy. **Pokud otec dětí nepracuje, nebo pracuje, ale jeho příjmy nelze dokázat, je šance na vyměření dostatečného výživného a jeho následné úspěšné vymáhání mizivá.** Některé ženy, které se ocitnou v situaci svobodné matky, pak mohou volit neuvádět otce dítěte do rodného listu, jelikož se tak cítí bezpečněji. **Neuvedení otce do rodného listu dítěte má ale významné právní následky pro dítě** (nemá nárok na případné dědictví po otci, ztrácí právo na výživné, popř. sirotčí důchod apod.). **Navíc se může stát, že matce bude odepřen nárok na doplatek do životního minima,** protože z pohledu sociálního systému se tím, že dobrovolně zapřela otce a připravila sebe i dítě o výživné, dostala do kategorie osob, které mají možnost zvýšit si příjem svým přičiněním, pouze o to neusilují (SOUKUPOVÁ, 2006).

Řada žen na vymáhání výživného rezignuje, ať už proto, aby bývalého partnera „nenaštvala“ a uchovala uspokojivé vztahy, nebo proto, že pokládá šanci na získání výživného za tak mizivou, že se jí nevyplatí do toho investovat svůj čas a zdroje. Žádná ze současných možností vymáhání výživného není natolik rychlá, aby vyřešila náhlou vážnou finanční situaci rodiny. Hlavní strategie, jak se s touto situací matky ekonomicky vyrovnávají, jsou práce a pomoc původní rodiny.

1.6 Návrhy řešení

Dostupné bydlení

Pro rodiny se sólo rodičem není snadné zajistit či udržet dostačující bydlení z důvodů nedostatku financí či diskriminačního přístupu pronajímatelů. Výdaje na bydlení tvoří podstatnou část jejich výdajů. Přípravovaný zákon o sociálním bydlení je proto důležitou součástí zlepšení situace sólo rodičů.

Zpřehlednění řízení o přiznání výživného, sjednocení postupu soudů v určování výživného

Ačkoliv je řízení o určení výživného na nezletilé dítě nesporným řízením, řízení u různých soudů probíhají různě. **Zákon by měl toto řízení více formalizovat.** Soudy by měly samy každé např. tři roky změnit výši výživného (valorizace). **Dále by mělo být zákonem zakotveno minimální výživné a stanovení výživného nad minimální výši ponechat na uvážení soudu** tak, jak to bylo doposud. Tabulkové minimální výživné je vhodné stanovit procentuálně s ohledem na výši příjmů a výdajů povinného, v porovnání se situací oprávněného rodiče a dítěte. Procenta by pak měla být odstupňována podle věku dítěte, tak jak je tomu v tabulce připravené Ministerstvem spravedlnosti.

Do příjmů pro určení výživného by se měla zahrnovat nejen mzda (plat), ale i benefity poskytované zaměstnavatelem a další majetkové hodnoty (např. zisky z podílu v obchodních společnostech nebo úroky z peněžních vkladů).

Zálohové výživné

Zavedení institutu zálohového výživného, a to v sociálně definovaných případech a se zkoumáním, zda skutečně výživné není placeno. **Výše náhradního výživného by měla pokrýt alespoň základní potřeby dítěte.** Zálohované výživné by mělo být poskytnuto v případě, kdy výživné je určeno soudně nebo dohodou; není vypláceno vůbec nebo nepravidelně; a oprávněný rodič vymáhá dlužné výživné (SEEMANOVÁ, KODYŠOVÁ, 2014). **Zálohové výživné bude hradit stát a ten jej také bude na neplatiči či neplatičce vymáhat, protože disponuje lepšími prostředky pro řešení nastalé situace.** Do úvahy připadá např. využití informací Finančního úřadu o příjmech povinného apod. Zálohové výživné navíc pro řadu žen odstraní psychické trauma z nutnosti řešit situaci s bývalým partnerem. Zároveň pomůže řešit možnou nastalou kritickou ekonomickou situaci rodičů, kterým se nedaří vymoci výživné.

Návrh zákona o zálohovém výživném byl již v ČR několikrát (v letech 2001, 2005, 2007 a 2009) v ČR předložen ke schválení, nicméně zatím bezúspěšně. V prosinci 2014 byl předložen vládě ke schválení návrh věcného záměru ZoZV.

Přímá a nepřímá finanční podpora sólo rodičů

Pracující rodiče by mohl podpořit dostatečně vysoký daňový bonus (odpočet) na děti, o které rodič pečuje. Vzhledem k tomu, že statistiky dokládají, že sólo rodiče patří mezi rodiče, kteří jsou nuceni pracovat na celý úvazek, **snížení daňové zátěže by mohlo jednorodičovským rodinám výrazně finančně pomoci.** Podmínkou je ale paralelní zvýšení daňového zvýhodnění ve formě maximálního ročního daňového bonusu; jinak by to znamenalo, že toto opatření nepodpoří ty nejchudší.

Sólo rodičům pomůže zrušení podmínky v § 30 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, vyžadující, aby rodiče museli splnit podmínku výše vyměřovacího základu pro volbu výše rodičovského příspěvku. **Volba výše rodičovského příspěvku by měla být nezávislá na výši vyměřovacího základu.** Sólo matky, které nebyly před mateřstvím výdělečně činné, tak nebudou nuceny volit čtyřletou délku pobírání příspěvku.

Další dílčí opatření představuje úprava rozhodného období, za které se zjišťuje rozhodný příjem pro přiznání přídatku na dítě. To je nyní jeden předchozí kalendářní rok. Rozhodné období by mělo být stanoveno podobně jako u příspěvku na bydlení, a sice předchozí kalendářní čtvrtletí, aby tak byla zohledněna aktuální situace rodiny.

Dostupnost kvalitních zařízení péče o děti

Nemožnost umístit dítě do mateřské školy či do jeslí představuje pro sólo rodiče malých dětí zásadní problém. Z nedostatku dostupné péče o dítě volí taková zaměstnání, která mají jen krátkodobý a nejistý charakter a jsou i nízce finančně ohodnocena. Řešením je ustanovení zákonného nároku na místo v zařízení péče o děti ideálně již od 1 roku věku dítěte pro všechny děti (spolu s finanční a geografickou dostupností a dostatečnou kvalitou těchto míst).

Literatura:

- APERIO, 2014. Výživné na dítě: zkušenosti a stanovisko APERIA. Sami na děti [online]. Praha: APERIO, 30.11.2014 [cit. 2016-01-04]. Dostupné z: <http://www.saminadeti.cz/clanek/vyzivne-na-dite-zkusenosti-a-stanovisko-aperia>
- ČSÚ, 2013a. Výběrové šetření pracovních sil. Praha: Český statistický úřad, 31.12.2014. [cit. 2015-10-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/crtvrtletni-analyza-vsp-na-aktualni-tema-4-ctvrtleti-2012-hyndewnq4w>
- ČSÚ, 2013b. Téměř v pětině rodinných domácností žijí závislé děti jen s jedním rodičem. Praha: Český statistický úřad, 1.2.2013. [cit. 2015-10-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20568791/czam020113analyza.pdf/b8a85309-30f2-4bb0-8c82-b8ccbcdd548?version=1.0>
- ČSÚ, 2015a. Životní podmínky 2014. Praha: Český statistický úřad, 17.06.2015. [cit. 2015-10-01]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23178400/tk_silc2014_souhrny_popis.pdf
- ČSÚ, 2015b. Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácí u nás a v Evropě?. Praha: Český statistický úřad, 27.2.2015. [cit. 2015-10-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/26828110/csav022715.pdf/05b02590-6371-4a9b-a49b-eab44bea757f?version=1.0>
- ČSÚ, 2015c. Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Praha: Český statistický úřad, 12.08.2015. [cit. 2015-10-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xh/scitani-lidu-domu-a-bytu-nove-2011>
- DUDOVÁ, Radka, 2008. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: SOÚ AV ČR.
- DUDOVÁ, Radka, 2009. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 45 (4), 753–784.
- HAŠKOVÁ, H., DUDOVÁ, R., a KRÍŽKOVÁ, A., 2015. *Ekonomické dopady mateřství: co znamená odpovědnost za péči o dítě/děti pro ženy z hlediska jejich pracovního uplatnění a ekonomického postavení?* Praha: SOÚ AV ČR. v.v.i. a Gender Studies, o.p.s..
- HORÁKOVÁ, M., JAHODA, R., KOFROŇ, P., SIROVÁTKA, T., a ŠIMKOVÁ, I., 2013. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. Praha: VÚPSV.
- HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, 2015. „Rozvedené ženy oproti vdaným ztrácejí 22 procent čistého příjmu. Muži si naopak přilepší.“ Rozhovor s Jiřím Šatavou, CERGE-EI. 8. 9. 2015; <http://domaci.ihned.cz/c1-64567760-rozvedene-zeny-oproti-vdanym-ztraceji-22-procent-cisteho-prijmu-muzi-si-naopak-prilepsi>
- KUCHAŘOVÁ, Věra a Anna ŠTASTNÁ, 2014. Sóló rodiče v číslech: Mezinárodní kulatý stůl „SÓLO RODIČE“ 20. října 2014, Praha. Sami na děti [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. [cit. 2016-01-04]. Dostupné z: http://www.saminadeti.cz/soubory/dokumenty/ks_kucharova_stastna.pdf
- SEEMANOVÁ, Jana a Eliška KODYŠOVÁ, 2014. Návrh opatření s potenciálem zlepšit situaci sóló rodičů: Position paper projektu „Rodiče samoživitelé/ky a trh práce [online]. Praha: APERIO, [cit. 2016-01-04]. Dostupné z: http://www.saminadeti.cz/soubory/dokumenty/PositionPaper_APERIO_solorodice.pdf
- SOUKUPOVÁ, E., 2006. Jak je východné mítí manžela. In D. Hamplová (Ed.), *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti* (pp. 76–88). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- ŠATAVA, J., 2013. Dopad rozvodu na příjmy v důchodu. Idea CERGE EI, Studie 6/2013. http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_6_2013.pdf
- ŠTASTNÁ, A., 2009. Neúplné rodiny – žena jako zaměstnankyně nebo pečovatelka? Možnosti rodin a přístupy rodinných politik. In XXXIX. *Demografická konference České demografické společnosti* (pp. 143–151). Český Statistický Úřad, Česká Demografická Společnost.

Alternativa 50+, o.p.s.

Obecně prospěšná společnost Alternativa 50+ byla založena v roce 2008 expertkami na rovné příležitosti žen a mužů a rozvoj lidských zdrojů Evou Ferrarovou a Alenou Králíkovou. Organizace Alternativa 50 + si klade za cíl rozvíjet rovné příležitosti v české a evropské společnosti a to především v oblasti postavení různých věkových skupin a žen a mužů. Organizace vychází z přesvědčení, že diverzita na úrovni zaměstnavatelů, organizací i společnosti je nejvhodnějším nástrojem pro zapojení různorodých skupin obyvatel, využití jejich talentu a také nástrojem proti diskriminaci, která negativně ovlivňuje nejen dotčené jedince, ale také celou společnost. Usilujeme také o rozvoj mezigenerační solidarity. Dalším záměrem organizace je poskytovat přímou poradenskou a další navazující pomoc obětem diskriminace na základě pohlaví a věku a mnohonásobné diskriminace. Další důležitou cílovou skupinou organizace jsou lidé, kteří pečují o závislé členy rodiny či blízké.

Projekt podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (že)nám šanci, který je financován z Norských fondů. Prostřednictvím Norských fondů přispívá Norsko ke snižování sociálních a ekonomických rozdílů a posílení vzájemné spolupráce v Evropě. Podporuje především ochranu životního prostředí, výzkum a stipendia, rozvoj občanské společnosti, péči o zdraví, děti, rovnost žen a mužů či z kvalitnější justice. Program Dejme (že)nám šanci podporuje rovné příležitosti žen a mužů v pracovním i osobním životě a prevenci a pomoc obětem domácího násilí v České republice. Spravuje ho Nadace Open Society Fund Praha, která od roku 1992 rozvíjí hodnoty otevřené společnosti a demokracie v České republice.